Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Simpozijum o srednjovjekovnom Katunu (održan 24. i 25. novembra 1961.)

Filipović, Milenko S.

1963

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/items/78dc4b0d-0108-4840-80ef-6a41872d5d5a

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

НАУЧНО ДРУШТВО СР БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

ПОСЕБНА ИЗДАЊА

КЊИГА II

ОДЈЕЉЕЊЕ ИСТОРИЈСКО-ФИЛОЛОШКИХ НАУКА

КЊИГА 1.

Уредник

МИЛЕНКО С. ФИЛИПОВИЋ,

редовни члан Научног друштва СР БиХ

СИМПОЗИЈУМ

О СРЕДЊОВЈЕКОВНОМ КАТУНУ

ОДРЖАН 24. и 25. НОВЕМБРА 1961. Г.

ANU BiH АНУ БиХ

САРАЈЕВО

1963.

МИЛЕНКО С. ФИЛИПОВИЋ

КАТУН У НАШОЈ ИСТОРИОГРАФИЈИ

Припремајући овај симпозијум, запазили смо да би било врло умесно да се, као увод, дадне један осврт на катун и Влахе (односно влахе) у нашој историографији. Извршење тог задатка пало је мени у део, и ја ћу покушати да дам тај осврт.

Један библиографски приказ литературе о катуну, односно о Власима, када би био и потпун, био би врло мршав. Наиме, о Власима и катуну писали су многи, али правих истраживања било је сразмерно мало. Уопште, о средњовековном катуну и средњовековним Власима у балканским земљама за сада још нема на нашем језику никаквог специјалног дела, или већег синтетичког дела, иако су ти Власи врло сложен, а у исто време и веома важан проблем за нас, због тога што су они на различите начине утицали на развитак не само Јужних Словена него и других балканских народа. Могу рећи, само ради утехе, да није боље ни у литератури на страним језицима. Истина, тамо има више таквих дела, нарочито на румунском језику, али мало науке. Ја ћу се држати у овом осврту само нашега рада.

Имамо досада у нашој науци више парцијалних студија и више указивања на проблем него решавања проблема, тако да је много тога још нерешено. Какво је стање, видећемо и по томе што још немамо једне опште прихваћене дефиниције катуна, а да не говоримо о другим питањима.

Рекао сам да ћу приказати како стоји стање у нашој науци, али, ето, морам почети од човека који је наш зато што га ми сматрамо да је наш, јер је као професор у Бечу спремао многе наше историчаре и својим делима на њих много утицао, а та дела су, уз то, сва преведена на српскохрватски. То је Константин Јиречек (1854—1918), који је стварно начео ову проблематику и у својим радовима објављеним 1879, на немачком језику. Нарочито је важна његова студија: »Die Wlachen und Maurowlachen in den Denkmälern von Ragusa«, спис који је објавило Чешко научно друштво 1879. Значајан допринос К. Јиречека познавању средњовековних Влаха је и његова чувена расправа: »Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien

während des Mittelalters« (Praha, 1879). Одмах да напоменем да је Јиречек тим Власима и катунима посветио доста пажње и у својој »Geschichte der Serben« (Историја Срба), чија је прва свеска изашла 1910, а друга 1918, као и у свом већем делу »Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien« (Беч, 1912—1919). Као што је познато, његова историја Срба преведена је на наш језик; прва половина — већ 1911, затим 1922—23. добили смо потпуни превод Историје Срба и Државе и друштва..., под заједничким насловом »Историја Срба«, I—IV. а недавно, 1959, у Зборнику К. Јиречека, који је издала Српска академија наука, објављени су и преводи »Влаха и Мауровлаха« као и »Трговачких путова и рудника«.

Вреди да се помене, иако само кратко, да је проблем Влаха и катуна додирнуо и Фрања Рачки у својим студијама: »Хрватска пре XII века«, Рад Југославенске академије, св. 57 (1881), кад говори о романском слоју становништва, који је ушао у састав становништва Хрватске. Веома је значајан допринос који је проучавању средњовековних Влаха и катуна дао Стојан Новаковић, мада се он тиме није специјално бавио, него је то радио само узгред. Најпре у расправи »Село« (Београд, 1891), а мало затим у другој расправи, »Стара српска војска« (Београд, 1893); тако исто и у »Законику Стефана Душана, цара српскога« (Београд, 1898). У нашим рефератима ми ћемо се сви осврнути и на схватања и закључке до којих је дошао Стојан Новаковић.

Године 1896. објавио је Љуба Стојановић под насловом »Приступна академска беседа« (Глас Српске краљ. академије LII, стр. 1—29) расправу, коју помињем нарочито ради тога што је то интересантан пример како се о овим Власима и катуну, које ми још не познајемо добро, мислило и како су они узимани као база за извођење много значајнијих закључака, па чак и теорија. Тако је, на пример, пок. Стојановић претпостављао да су средњовековни Власи могли бити узрок развитку карактеристичних појава у српском јужном говору: дифтонговање ѣ-та и повлачење акцента за један слог ка почетку речи.

Године 1915. изашла је код нас расправа Ћире Трухелке: »Историчка подлога аграрног питања у Босни«, објављена у Гласнику Земаљског музеја за 1915. год. Ту опет има доста узгредних података о Власима, са нарочито важним закључком и мишљењем да су Турци преузели институцију влаха од балканских словенских држава. Данас ми о томе знамо много више и поузданије.

Крајем првог светског рата се јавља Петар Скок. Његов приказ књиге »Valaší a valašké pravo« (Praha, 1916), од Карла Кадлеца, професора универзитета у Прагу, објављен у Гласнику Земаљског музеја за 1918. год. важи и данас као једна од основних студија за познавање проблема Влаха и катуна у средњем веку.

Општа карактеристика овог рада пре првог светског рата и у периоду између два светска рата јесте да су писци који су се

бавили тим питањима — а као што је речено, нико се није њима нарочито бавио — доносили далекосежне закључке.

Један наш научник показао се у тим стварима веома опрезан и ја га због тога нарочито помињем. То је био покојни Јован Ердељановић, који се иначе доста бавио тим питањима у својој студији: »Неколико етничких проблема код Јужних Словена«, која је објављена у Зборнику радова посвећеном 35-ој годишњици научног рада Јована Цвијића (Београд, 1923). Ердељановић истиче Влахе као крупан проблем, али у исто време скреће пажњу и на то да су Власи били незнатна мањина у нашим земљама и да њихов утицај на постанак и развој Јужних Словена није могао да буде знатан. Ја ово нарочито подвлачим, јер то су речи једног доброг познаваоца литературе о Власима, а с друге стране, познаваоца наше етничке историје и наших етничких прилика. Ердељановић је упућивао да би то тек требало проучавати. Кад смо већ споменули Ердељановића, да одмах истакнем да се он нарочито бавио баш тим проблемом — колико су Власи учествовали у формирању наших појединих етничких група. Он се тиме бавио у више својих расправа из етничке историје динарских племена, а нарочито у свом великом делу: »Стара Црна Гора« (Српски етнографски зборник, Насеља, књ. 24, Београд, 1924). Могу споменути да сам и ја додиривао питање средњовековних Влаха у својим монографијама о Височкој нахији и Гласинцу у Босни, које су објављене 1928. и 1950, такође у Насељима (књ. 25. и 32).

Двадесетих година нашега века истиче се врло интензиван рад Петра Скока, који марљиво прати светску литературу о балканском романитету уопште, па онда и литературу о балканским Власима, а његови критички прикази објављивани су у Гласнику Скопског научног друштва. Нарочито је важан такав један прилог објављен 1928. у књизи 3. Гласника Скопког научног друштва, у коме, критикујући С. Драгомира, Т. Капидана и још неке друге научнике, износи врло занимљиве чињенице и погледе на питање Влаха Босне, Херцеговине, Хрватске и Далмације.

Могу да поменем и Владимира Мажуранића, који је, у »Прилозима за хрватски правно-повјесни рјечник« (Загреб, 1908—1923), дао леп преглед шта су Власи уопште. Следи кратка студија професора Станоја Станојевића, студија која има свега 4 странице, али која је веома значајна, иако не представља директно проучавање Влаха, али је од великог значаја и по методи и по резултатима рада које даје. То су »Лична имена и народности у Србији средњега века«, објављено у Јужнословенском филологу, св. 8 (год. 1928—29), стр. 151—154. Подвлачим: само 4 стране, али је проф. Станојевић на веома убедљив начин показао како треба критички употребљавати и искоришћавати онај материјал који нам је сачуван у средњовековним споменицима. Да поменем и Теодора Тарановског, његову »Историју српског права у немањићкој држави«, св. 4 (Београд, 1931—35). Тарановски, расправљајући о друштвеном уређењу и

организацији власти, додирује и питање катуна и средњовековних Влаха. Местимично полемише и са Ст. Новаковићем, али не увек и са правом. Могу да поменем и једну познатију расправу на бугарском језику од Петра Мутафчиева: »Войнишки земи и войници в Византия прѣз XIII—XIV в.«, Списание на Бълг. академия, књ. XXVII, София, 1933. Као што се види по наслову, ту се расправља о установи војника у Византији (а Византија је обухватала и наше земље), узгред додирује питање Влаха, јер су Власи и у Византији били војници. Пред рат појавила се једна веома занимљива и веома важна расправа, која опет није имала као главни циљ Влахе и катуне. То је расправа академика Михајла Динића: »Дубровачка средњовековна трговина«, објављена у Југословенском историјском часопису, св. 3 (1937). Ту је обиље података и закључака о улози Влаха, односно катуна, у дубровачкој средњовековној трговини и уопште економском развитку Балкана.

То би били главни радови — који су мени познати — објављени пре другог светског рата. Као што се види, ниједан није специјално посвећен проблемима средњовековних Влаха и катуна, него су поједини писци о томе расправљали парцијално и узгред. Потоњих година, после овог рата, интересовање за катуне и за Влахе изгледа да је много живље и мени се чини да је пошло јединим правилним путом. Наиме, сада се јављају нарочите студије, истина опет парцијалне, али нарочите студије о Власима и катуну. У томе предњачи др Бранислав Ђурђев, са својом студијом »О војнуцима«, која је објављена у Гласнику Земаљског музеја за 1947. годину, затим — с другим радовима из историје Црне Горе, брдских и малисорских племена, као и с неким другим чланцима, о чему ће још бити говора. Такође имамо прилоге Радомира Ивановића, који прилази тим проблемима са историјско-географског гледишта у неким својим радовима у Историјском часопису за 1951—55 године. Ивановић настоји да расправи каква је топографија на великим властелинствима дечанског, светоарханђелског и др. манастирских поседа, и да утврди где су били катуни који се помињу и каква је била њихова судбина. Нису ти његови радови на некој нарочитој висини, али су ипак од користи. Да поменем и студије Богумила Храбака: о »Хераку Вранешу«, истакнутом представнику Влаха у Херцеговини, објављено у Годишњаку Историјског друштва БиХ 1955. године; о »Херцеговачким дукатницима«, објављено у Историјским записима (Цетиње, 1957), као и »Херцеговачке влашке катуне према пословној књизи Дубровчана Цивана Припчиновића«, објављено у Гласнику Земаљског музеја 1956. Мислим да је овај пут којим су пошли Ђурђев и Храбак, који се у овом периоду тиме нарочито баве, једини правилан, тј. да нас једино студије појединих ужих проблема могу довести до једне шире синтезе.

Треба напоменути још и ово. Ја сам досад говорио само о радовима научног карактера, али треба нагласити да је сабрана и обилата грађа о катуну и Власима, грађа која не само да чека

него и вапије за обрадом. Поред још необјављене грађе у архивима у Котору и Дубровнику, а, вероватно, и по другим приморским градовима, а која је данас научницима лако приступачна, објављена је велика количина те писане грађе из средњег века, у којој, поред осталог, има грађе о катуну и о Власима. То су повеље немањићких владара, разне јавне и приватно-правне документације из приватних архива, затим архива дубровачког, которског и других. Поред тога, у новије време, особито у »Насељима«, што их издаје Српска академија наука у Београду, прикупљена је огромна грађа друге врсте, која је такође од неоцењиве вредности. То су: топономастички материјал, затим предања о пореклу становништва, описи разних појава и предмета народне културе, који су, сигурно или вероватно, влашког порекла. Та грађа је једва начета, једва је почела да се искоришћава. Међутим, испитивања пок. Ердељановића и дра Бранислава Ђурђева показала су како су велика вредност чак и предања о пореклу појединих родова и племена. Утврђено је да су многе оне личности које се у предању помињу и за које се мислило да су митске личности заиста постојале у 14. или 15. веку.

То је само кратак приказ онога што се до сада урадило на пољу проблема средњовековних Влаха и катуна. Тај би се приказ могао врло лако употпунити библиографским јединицама, али верујем да се општа слика стања проучавања катуна и Влаха тиме не би битно изменила. Овај нам преглед указује, по мом мишљењу, и на један од основних или првих задатака нашег будућег рада. Наиме, сматрам да би међу првим таквим задацима требало да буде састављање једне потпуне библиографије са критичком оценом свега онога што је до сада рађено код нас на проучавању катуна и Влаха у средњем веку, а тако исто и у турско доба. На исти начин требало би, затим, приказати такав рад и код наших суседа, нарочито код Румуна. Данас се у Чехостовачкој и Пољској научници врло активно баве том проблематиком и стварају чак и нарочите организације за такав рад. То може да нам послужи и као прекор и као подстицај за наш рад на том пољу.

MILENKO S. FILIPOVIĆ

DER KATUN IN DER SÜDSLAWISCHEN HISTORIOGRAPHIE

ZUSAMMENFASSUNG

Die mittelalterlichen Wlachen und ihre Katune in den Balkanländern sind ein sehr schwieriges Problem und gleichzeitig auch ein sehr wichtiges, weil sie auf verschiedene Weise auf die Entwicklung nicht nur der Südslawen sondern auch der anderen Balkanvölker Einfluss hatten. Obzwar es so ist, besteht einstweilen in den südslawischen Sprachen noch kein speziales oder grösseres Werk über die Wlachen. Es bestehen nur Partialstudien und Nebenbetrachtungen bei verschiedenen Verfassern.

K. Jireček war der erste, der sich mit dem Problem der mittelalterlichen Wlachen systematisch zu befassen begonnen hat. Obzwar er in deutscher Sprachen geschrieben hat, betrachten wir ihn als einen der unsrigen, da er als Lehrer unsere Historiker erzogen hat, und weil alle seine Arbeiten ins Serbokroatische übersetzt worden sind. Der Verfasser berücksichtigt die Beiträge von F. Rački, Stojan Novaković, Ćiro Truhelka, Petar Skok, Jovan Erdeljanović, Vlad. Mažuranić, St. Stanojević, Teodor Taranovski, Mihajlo Dinić, Branislav Đurđev, Bogumil Hrabak, und auch die des Bulgaren Petar Mutafčiev. Er hebt hervor, dass es notwendig und nützlich wäre, eine kritische Bibliographie der Literatur über die Wlachen und die Katune auszuarbeiten, und zwar sowohl jener in den südslawischen Sprachen als auch jener in Fremdsprachen.

ДИСКУСИЈА

Др Бранислав Ђурђев: Ја ћу рећи неколико напомена како се до сада решавало са методолошке стране то питање. Пре свега, да би се дала оцена, да се каже какав се проблем методолошки јавља, морам прво казати: да се проблем Влаха, што се тиче материјала, јавља врло фрагментарно, с обзиром на време и с обзиром на место. Тај је проблем толико компликован да је потребно испитати већину процеса, како су се локално одигравали па да бисмо онда могли даље ићи. С друге стране, ми не можемо ни локални процес схватити ако не знамо о процесу уопште. Тешкоћа, с једне стране, је у томе што се тај процес одиграва у јако много локалних варијаната и са великим разликама, а ипак са неким општим појавама, тако да је потребно испитати већину тих процеса у појединостима. Овде, међутим, имамо још материјал који је врло оскудан, нарочито у неким кључним питањима. Тако у средњем веку постоје манастирске повеље, а то су повеље које се односе на влахе специјалне врсте. Међутим, постоје царски власи, који нису били, вероватно, подвргнути феудалним односима и утицају тако као манастирски власи, а о њима ми знамо само да постоје.

Не морамо говорити о данашњем катуну, али можемо говорити о катуну 19. века. Тај катун, иако је очувао своју основну привредну организацију (што се тиче бачија и начина рада, то је остало), није исте друштвене структуре каква је била у средњем веку. Из тога ми морамо да закључимо, на основу онога што нам је познато о катуну у 19. веку и о катуну из средњег века, да се он модификовао, и то: да су модификоване многе ствари толико да уопште не личи на онај катун из средњег века. Треба сада знати извући оно што је остало старо и оно што се променило, па само узети оно старо да се објасни и интерпретира, а то није једноставна ствар; мора се знати читав процес, мора се знати шта је отпало, а шта је остало. Дакле, с једне стране, морате имати опште погледе, јер не можете ви те детаље схватити ако немате опште погледе, а то је проблем, овако — када се са научног становишта гледа, проблем и по. Он је по своме значају такође крупан проблем. Истина, ако ви посматрате само питање катуна са становишта етнографског, онда тај значај катуна неће бити тако велики, али ако узмете да је катун био организација и једног дела становништва српског народа у средњем веку, онда и македонског народа, иако није код других народа играо тако велику улогу као код српског народа, онда значај тог питања расте. То је такође у вези и са променама код хрватског народа у 16. и 17. веку, па онда и са миграцијама, које су донеле етничко јединство већине Срба и Хрвата. Друкчије је то него како Ердељановић гледа влашко потање као етнички проблем. Сасвим је друго кад ми катун и катунску организацију и влахе као сточаре гледамо са становишта како та појава у 15. и 16. веку почиње да се шири и да ствара организацију.

Онда је то сасвим друга ствар. Онда тај проблем катуна и катунске организације и њено прерастање у друге организације није једноставна ствар.

Овде бих хтео нешто посебно да нагласим. Катун и читава катунска организација, с једне стране, има своју унутрашњу структуру и своје »војнодемократске карактеристике«, а, с друге стране, он се уклапа у феудализам. Са феудализмом заједно он представља мешавину војнодемократских и феудалних особина, које не треба раздвајати, него узимати заједно у обзир. Врло је компликовано при томе замењивање имена жупа племенским именима. Процес, пошто се одигравао у локалним условима, и локално, с обзиром на време и с обзиром на место, врло је компликован, а с друге стране је потребно да се основни елементи тог процеса, који су ипак заједнички, констатују, а без констатовања тога ипак не можете да пратите онај појединачни процес, бар не можете ону његову страну коју сам катун носи. Сад није чудо што се на основу савременог катуна у Црној Гори тумачи катун у средњем веку (тј. да села имају своје катуне) или — што се то исто ради према схватању какав је катун код македонских Влаха па се то једноставно преноси на средњи век. Катуни македонских Влаха имају елемената којима треба, односно којима се могу интерпретирати средњевековни катуни, само треба пронаћи који су то елементи. Није једноставно то интерпретирање пошто су велике модификације настале, и то, чак, није једноставно не само кад узмемо катун какав је био у 19. веку него ни кад узмемо и податке из 15. и 16. века, јер у 15. веку су настале велике модификације.

Ми имамо у нашој историографији делимична испитивања овог проблема и на основи њих изведене крупне хипотезе, које су, на крају крајева, кад се радило збиља о великим историчарима, у основи тачне, иако пуне детаљних погрешака. А кад се радило о људима који нису могли у тој својој шуми да се снађу, онда је збиља свашта казано.

Др Богумил Храбак: Мислим да је комуникација проф. Филиповића врло добро дошла да покрене дискусију о овим стварима. Мислим да је и интервенција друга Б. Ђурђева била врло корисна зато што је отворила један нови аспект, тј. указала да поред приказа литературе треба мало говорити и о методолошким проблемима. Ја се лично могу сложити с примедбама друга Ђурђева о томе да су се, због методолошки нерашчишћених питања, ствари пре свега уопштавале, а онда — да су се извесне индикације које су се појављивале у изворима 19. века, евентуално и у стању ствари у 20. в., преносиле на истраживање ранијих епоха. Мишљења сам да је у склопу тих претходних комуникација требало предвидети и једну малу комуникацију о изворима, јер је реч о важном научном проблему, тим пре што се ради о грађи која је једном делу истраживача, нарочито не-историчарима, релативно неприступачна, због језичних или других баријера. Ја ћу после нешто говорити о карактеру дубровачких извора, пошто сам на њима нешто дуже радио и с обзиром на то да они имају посебно место међу изворима о средњовековним власима.

Сада бих се сасвим мало осврнуо на уводну комуникацију проф. Филиповића. Мислим да је проф. Филиповић дао добар преглед онога што се до сада код нас радило, нарочито за период до 1918. године. Разуме се, кад је реч о текућим истраживањима, ту можемо учинити допуну. Сматрам да је примедба Хазима Шабановића била на месту, јер се и он узгред бави тим стварима. Кад се већ говори о Јелићу, чија су истраживања за катун мало корисна, да поменемо и неке друге истраживаче, као Гргића и још неке који се такође баве питањем влаха далматинске Загоре и питањем влашких организационих формација. Можда би се могао, кад се говорило о ранијем периоду, тј. до 1941, критичнијим оценама окарактерисати рад истраживача. Иако ми поштујемо оне пионире који су заорали леђину наше националне историографије, могли бисмо ипак, с обзиром да настављамо њихов рад, нешто критичније да се осврнемо на њихове резултате. Несумњиво да Јиречек, човек који је веома много задужио балканску науку, има наше признање. Ипак, треба рећи да су Јиречекова истраживања о власима данас већ сасвим застарела. Његове прве вести и друге вести о појединим влашким скупинама су далеко мање прецизне него оне којима ми данас оперишемо. Држим да је критички однос потребан и према Ст. Новаковићу, који је, по мом мишљењу, далеко јаснији

сагледавао питања из наше националне хисторије него Јиречек, који је избегавао да, као сви бечки и други хисторичари »филолошке школе«, даје шире и комплексније судове и решења важнијих проблема, мада је располагао великом стручном културом.

Што се тиче периода између два светска рата, можда би се могло навести још нека имена. Поменуо бих овде Душана Поповића, који се није специјално бавио питањем влаха, али који ипак има извесних заслуга за балканологију на овом подручју. Ипак, не бих идентификовао питање Влаха са питањем средњовековних катуна које је веома значајно за влахе, јер је овај проблем знатно обухватнији.

Управо проучавањем турских извора, другови из Сарајева су стварно подстакли систематско проучавање Влах. Овај њихов интерес развио се нарочито после овог рата. Мислим да је турски материјал за шире посматрање питања Влаха у XV веку ипак најважнији; ми који радимо на другом материјалу морамо прилично да респектујемо резултате наших колега који се користе турском грађом. Дубровачки материјал, пак, пружа извесне могућности које не пружају друга хисторијска врела. Турски пописни дефтери приказују ситуацију у одређеним временским пресецима, тј. за одређене године. Једном анализом, једном проницљивом методологијом, могу се извући закључци који се односе на основне линије развитка. Међутим кад се ради о детаљнијем приказу развоја појединих влашких група, највећи значај има дубровачки архивски материјал, нарочито за Херцеговину, класични влашки терен и за другу половину 15. века. Мислим да ће истраживачи који раде на основу дубровачке грађе дати озбиљан прилог расветљавању питања средњовековних катуна. На основу тих података, ако их добро анализирамо, средњовековни катун можемо посматрати из дана у дан. Сваку, па и најмању влашку скупину у Херцегвини која је некад имала само један катун, а раније неколицину кућа, у стању смо да на егзактан начин пратимо како се развијала и како се разграњавала и селила, како су се братства појављивала, који су били значајнији људи по којима братства добијају име, и слично. То не можемо са турским материјалом за прву половину 15. века, јер га просто нема. Доба средњовековних катуна управо је до 60-тих година XV века научно најинтересантније, бар за већину терена.

»Влашко питање«, које је од последњих година живота старе Југославије, а нарочито у социјалистичким условима, привукло интересовање и стручњака других профила, показало је и неке негативне појаве на плану проучавања влаха. Појавили су се извесни комплекси код људи. Има појава у Београду да се извесни »критичари« често без довољно искуства и научне преданости уплићу у проблеме влаха и износе накарадна гледишта. Борба часописних редакција против таквих гледишта није била довољно успешна. Појављују се, на пример, питања да ли је неки писац Црногорац или није, да ли су Црногорци Власи, тј. Романи и слично. Ми смо скоро имали једну веома чудну интервенцију друга Мијовића из Београда, и моји покушаји да спречим издавање тог научног написа нису успели. Таквих је појава, мислим, било и раније. Узмите Елезовића, који је показао тотално незнање о власима, на пример, на обради тезе друга Ђурђева. Такве накарадне појаве на плану истраживања влаха само показују колико су истраживања влаха постала крупно питање, које је покренуло и људе који немају довољно квалификација.

Проф. Хамид Хаџибегић: Ја се нисам специјално бавио питањем влаха-сточара. Али радећи на другим проблемима, често сам на влахе-сточаре наилазио у турским изворима, у којима има врло важних података за питање које се данас овдје третира. У Али-чаушевој расправи о тимарско-спахијској организацији у XVII стољећу дате су основне линије о положају влаха у овом систему. Осим тога, у документима о порезима и наметима под турском управом говори се о власима-сточарима и о њиховим привилегијама и обавезама. У погледу пореза на ситну стоку за њих је важио посебан статус — који је у извјесној мјери сличан њиховом положају у вријеме наших средњовјековних држава. Зато сматрам да и турски документи могу корисно послужити за освјетљавање појединих питања у погледу катуна и влашке организације.

Др Тврtко Капает: Ја нисам историчар, мене интересује планинско сточарство као географа, као проблем оних промјена које су настале у данашњем сточарењу према ранијем. Као географ бих споменуо да бисмо могли литератури о Власима и о катунима додати такође нашега Дедијера, његову »Херцеговину«, о планинском сточарењу, његове »Билећке рудине« итд. Исто тако мислим да када је говор о поријеклу породица за које се сматра да су влашке многи би Цвијићеви радови дошли у обзир, јер се у њима такође спомињу имена и породице. Исто тако има у овим радовима материјала у вези са планинским сточарењем и катунима. Ја нисам мислио да учествујем у дискусији, јер се овдје ради о средњевековним катунима, али ме на то подстакла дискусија друга Ђурђева, који је напоменуо, са пуним правом, да данашње сточарење не може да се објасни без ранијег. Ја мислим да је овдје основни проблем дефиниција катуна; ако то утврдимо, онда ће бити лакше радити нама који посматрамо географску распрострањеност катуна и уопште, јер је катун као назив у неким нашим крајевима, као у Херцеговини, потпуно ишчезао. То би се потпуно слагало са оним што је други Ђурђев напоменуо: да је катун општински, сеоски итд. Код нас наше »махале« то више нису. У једну махалу не само да изгоне стоку разне породице него још из различитих села, дакле, нису то више они стари катуни, извршена је јака промјена и мислим да би нама, ако историчари успију да ријеше то питање, рад био много олакшан.

Др Авдо Суђеска: Ја бих само једну ствар напоменуо. Мени се чини да би за питање које се овдје третира били интересантни радови Сретена Вукосављевића.

Др Бранислав Ђурђев: Радови о садашњим катунима са становишта средњовековног катуна не могу се сматрати као радови о средњовековном катуну, него као збирка извора о томе, који могу да помогну у овом смислу. Ови радови, као нпр. Сретена Вукосављевића, нису литература о средњовековном катуну, али ако би се говорило о изворима, могло би се споменути и то.

Др Миленко С. Филиповић: Резервне трупе никада нису оно што и активна војска, а ја сам овде наступио као резерва. Нисам имао ни времена да се овим довољно позабавим. Констатујем са задовољством да сте ви утврдили да ја нисам изоставио ниједан важнији спис који говори о средњовековним Власима. Ја сам приказао рад на проучавању средњовековног катуна и Влаха код нас. Ипак сам испустио један важан рад — студију д р а М и л а н а Ш у ф л а ј а: »С р б и и А р б а н а с и« (Београд, 1925).

Иначе, ја сам необично задовољан овом дискусијом, јер смо ми баш и желели такву дискусију. Колико је она била потребна и корисна — ето то се видело. Ми смо у овој дискусији већ истакли сасвим лепо какво је стање овог проучавања. Ја примам све те напомене, али вас молим да имате у виду да сам ја говорио само о научним радовима, а да сам хтео да вас замарам, могао сам вам излагати сатима библиографске јединице о томе где се све помињу Власи и на који начин. Грађу сам само овлаш поменуо и рекао где су њени главни извори. Ја вам свима захваљујем на овим вашим напоменама, тако исто и проф. Ђурђеву, са којим се, иначе, потпуно слажем. Разумем и ја сасвим добро зашто је дошло до оних недостатака у ранијим радовима, али, као што сам рекао, ја сада сматрам да ми располажемо искуством старијих, а, с друге стране, приступајући овом послу са темељитијим студијама појединих аспеката и региja, можемо довести до једне друкчије нове синтезе.